

Сергій Коваленко

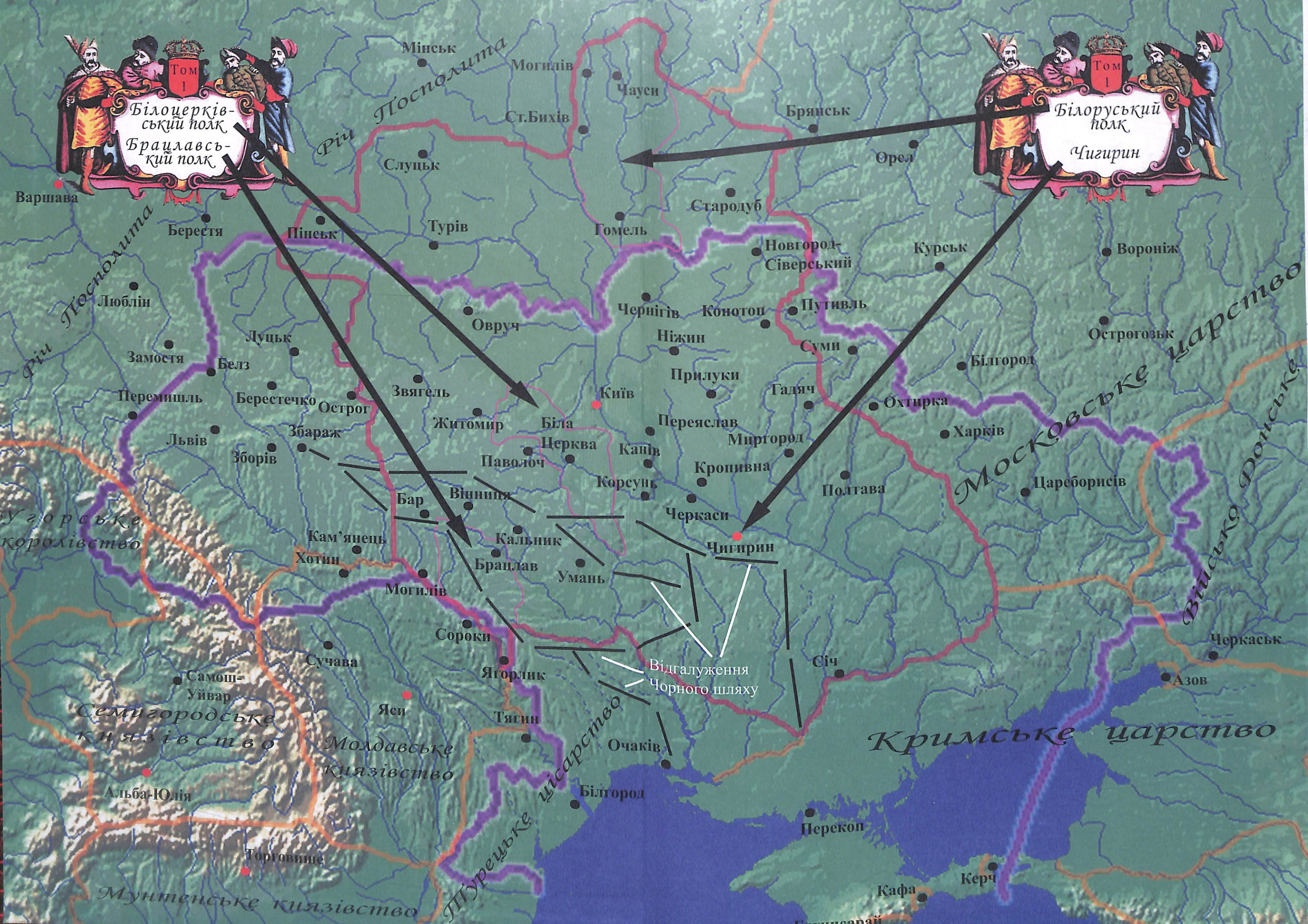
Україна під булавою Богдана Хмельницького

Енциклопедія

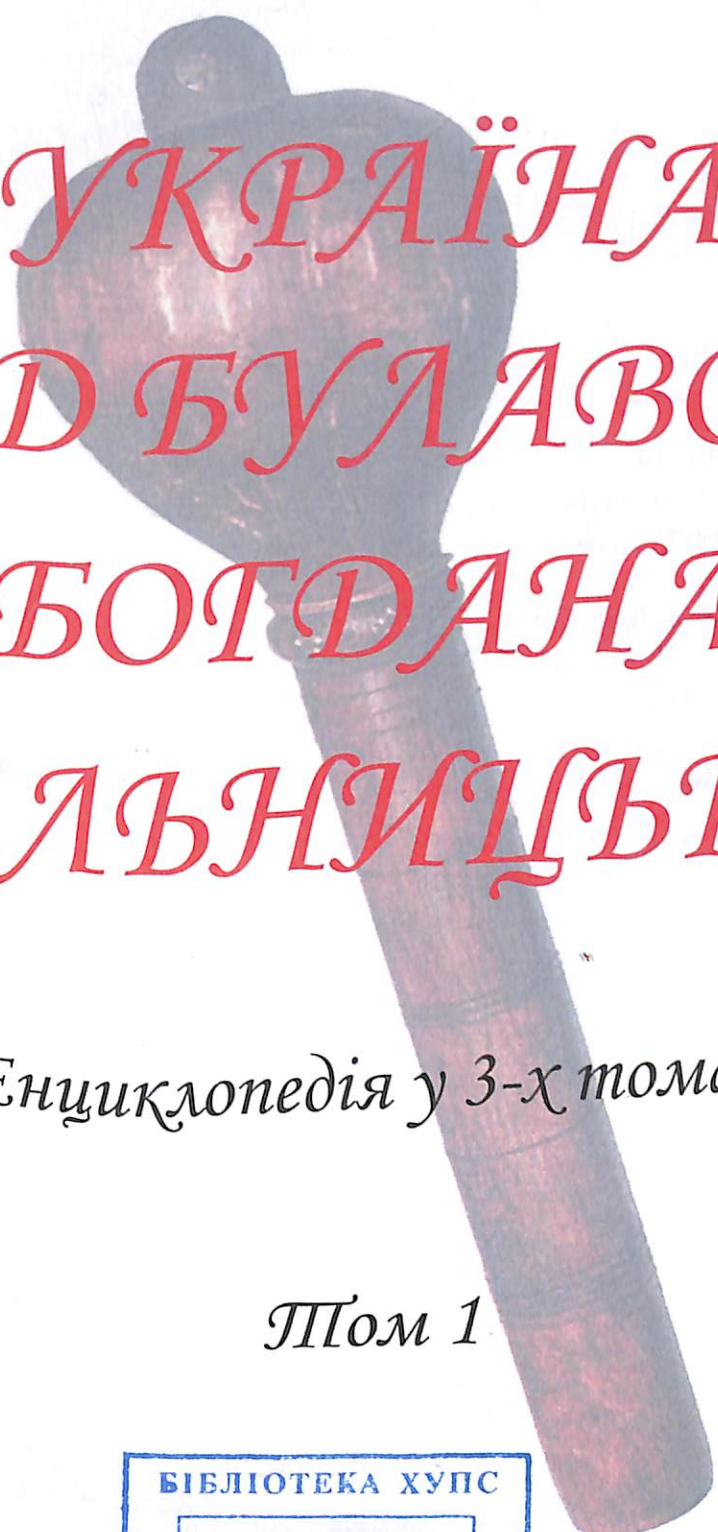
“Стікс-Ко”

Том 1

Сергій Коваленко

Великому українському народові присвячується

УКРАЇНА ПІД БУЛАВОЮ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Енциклопедія у 3-х томах

Том 1

Видавництво „Стікс-Ко”
Київ - 2007

ББК 63.3 (4УКР)я2

К56

Рецензент Валерій Шевчук

Коваленко Сергій.

К56

Україна під булавою Богдана Хмельницького. Енциклопедія. - Том 1. - Київ: «Стікс-Ко», 2007. - 376с.

ISBN 978-966-96849-0-5

Книга є упорядкованим узагальненням відомостей про державу Війська Запорозького, що стосуються 1648-57 років. Усі відомості у книзі пов'язані з місцевостями, які належали цій державі, та з діячами, які цій державі служили. Книга містить 85 статей про діячів держави Війська Запорозького та 170 статей про поселення, що до цієї держави входили. Подані у книзі відомості супроводжуються 158 малюнками та 11 креслинами. Крім того у книзі подано 361 статтю про окремі події. Особливу увагу у книзі приділено постаті Гетьмана Богдана Хмельницького. Книга призначена для усіх, хто цікавиться минулим України.

ББК 63.3(4УКР)я2

©Коваленко С.С., 2007

ISBN 978-966-96849-0-5

на Яси. Перед цим Князь молдавський Василь Лупул надавав перевагу дружнім стосункам з Річчю Посполитою, яка воювала проти України.

Угоду було укладено у середині вересня 1650 року. Безпосередні переговори з Князем Василем Лупулом, який сховався в монастирі у Нямці (тепер область Румунії), вів Кропивнянський полковник Филон Джалалій.

За цією угодою Молдавське князівство виплатило Україні окуп у 30 тисяч талерів, по-

обіцяло допомогати їй у війні проти Речі Посполитої, а Князь Василь Лупул пообіцяв видати заміж свою дочку Розанду Лупулівну за сина Гетьмана Богдана Хмельницького Тимофія Хмельниченка.

Угода стратила значення 1653 року після скинення Князя Василя Лупула з молдавського престолу і невдалої спроби повернути йому престол під час Походу 1653 року Тимофія Хмельницького до Сучави.

СПИСОК МАЛЮНКІВ

- 1) Державний знак Війська Запорозького - 9
- 2) Остання сторінка Реєстру Війська Запорозького, складеного за умовами Зборівської угоди 1649 року, з підписом Гетьмана Богдана Хмельницького - 9
- 3) Ознаки державної влади Гетьмана: бунчук та булава - 11
- 4) Зображення Гетьмана Богдана Хмельницького з полками з Суботівської церкви святого Іллі руки невідомого маляра XVII століття - 12
- 5) Союзник України 1648-54 років, Цар кримський, Іслам Гірей-Джучид - 15
- 6) Жовтоводська битва 1648 року у зображенні Олександра Данченка - 15
- 7) В'їзд Богдана Хмельницького до Києва у грудні 1648-го року у зображенні Миколи Івасюка - 16
- 8) Союзник України 1650-54 років, Цісар турецький, Мегмед Отман "Мисливець" - 18
- 9) Берестецька битва 1651 року у зображенні Віктора Полтавця - 20
- 10) Литовське військо на Софійському майдані у Києві 4 серпня 1651 року в зображенні Абрагама Вестерфельда - 21
- 11) Союзник України 1654-56 років, Цар московський, Олексій Романов - 22
- 12) Союзник України від 1655 року, Король шведський, Карл-Густав Пфальц-Цвейбрюккен - 23
- 13) Переправа українського війська, очолюваного Гетьманом наказним Антоном Ждановичем, через Віслу під Варшавою 15 червня 1657 року у зображенні Еріка Дальберга - 25
- 14) Гетьман Богдан Хмельницький перед смертю передає владу синові Юрієві (Малюнок Тараса Шевченка) - 26
- 15) Гадане місце поховання Богдана Хмельницького (позначене червоним) у Суботівській церкві святого Іллі (за Сергієм Кілессо) - 26
- 16) Образ Покрови Богородиці з села Дешки руки невідомого маляра XVII століття - 29
- 17) Найстаріший зі збережених до нашого часу зображень (1642 рік) найпоширенішого образу українського ужиткового малярства XVII століття "Козак - душа правдивая", або ж Козак Мамай. - 30
- 18) Стародавнє зображення печатного дому Києво-Печерського монастиря. - 31
- 19) Зображення Богдана Хмельницького, виконане Вільгельмом Гондіусом, згодом з малюнку, зробленого безпосередньо з Богдана Хмельницького 1651 року у Білій Церкві Абрагамом Вестерфельдом - 32
- 20) Особистий підпис Гетьмана Богдана Хмельницького, поставлений ним під списком "Реєстру Війська Запорозького" 1650 року - 33
- 21) Зображення Богдана Хмельницького з образу Покрови Богородиці з села Дешки руки невідомого маляра XVII століття (весь образ на сторінці 29) - 34
- 22) Зображення Богдана Хмельницького з "Літопису" Самійла Величка - 34
- 23) Знак, використовуваний Богданом Хмельницьким як родовий, у відтворенні Сергія Коваленка - 35
- 24) Маєток Богдана Хмельницького у Суботіві під Чигирином у відтворенні Григорія Логвина - 37
- 25) Дім Богдана Хмельницького у Суботіві у відтворенні Степана Кілесса - 38
- 26) Млин Богдана Хмельницького на річці Суботці, змальований 1781 року Іваном Мюнцем - 38
- 27) Шабля Богдана Хмельницького зі збірки "Національного історико-культурного заповідника "Переяслав-Хмельницький" - 39
- 28) Приблизний малюнок особистої хоругви Гетьмана Богдана Хмельницького з написом, який означає "Богдан Хмельницький - Гетьман Війська Запорозького", зі збірки "Військового музею у Стокгольмі" (Швеція) - 40
- 29) Шовкова, розписана сріблом, шапка Богдана Хмельницького зі збірки "Національного музею історії України" - 40
- 30) Булава Богдана Хмельницького з носорожачого рогу зі збірки "Музею Війська польського" у Варшаві - 41
- 31) Суботівська церква святого Іллі на нижньому дворі маєтку Богдана Хмельницького, побудована 1656 року - 42
- 32) "Дари в Чигирині". Малюнок Тараса Шевченка, що зображує іноземних послів у передпокої Гетьмана Богдана Хмельницького. - 45
- 33) Міський знак Чигирини від 1592 року - 46
- 34) Чигирин часів Гетьмана Богдана Хмельницького у відтворенні Григорія Логвина - 47
- 35) Зображення круглої вежі на чигиринському Подолі з ритовини "Красвид у Чигирині", яка зберігається у "Краківському музеї народному" (Польща) - 47
- 36) Знак "Сас", використовуваний Чорнотами як родовий (за даними Ричарда Южака) - 48
- 37) Знак "Кораб", використовуваний Коробками як родовий (за даними Вадима Модзалевського) - 49
- 38) Особистий підпис Тимофія Носача - 51
- 39) Знак "Древиця", використовуваний Дубинами як родовий (за даними Вадима Модзалевського) - 53
- 40) Знак "Доленга", використовуваний Коваленками-Ковалівськими як родовий (за даними Вадима Модзалевського) - 54

- 41) Знак "Сас", використований Криховецькими як родовий (за даними Ричарда Южака) - 55
- 42) Зображення Івана Виговського руки невідомого маляра - 56
- 43) Знак "Абданк", використований Іваном Виговським як родовий - 58
- 44) Особистий підпис Івана Виговського з "Реєстру Війська Запорозького 1649 року" - 58
- 45) Родовий знак Богдановичів-Зарудних (за даними Вадима Модзалевського) - 60
- 46) Знак "Лис", використований Лободами як родовий (за даними Вадима Модзалевського) - 61
- 47) Знак "Помян", використований Ждановичами як родовий (за даними Вадима Модзалевського) - 62
- 48) Знак "Костеша", використований Бережецькими як родовий (за даними Ричарда Южака) - 64
- 49) Зображення Івана Брюховецького з "Літопису" Самійла Величка - 65
- 50) Родовий знак Івана Брюховецького (за даними Вадима Модзалевського) - 66
- 51) Принизливий підпис Івана Брюховецького з листа до Царя московського Олексія Романова (напис: "Івашка Брюховецький") - 67
- 52) Знак "Абданк", використований Виговськими-Лучичами як родовий (за даними Вадима Модзалевського) - 68
- 53) Знак "Холева", використований Гапоновичами-Мочульським як родовий (за даними Ричарда Южака) - 70
- 54) Знак "Леліва", використований Голухівськими як родовий (за даними Ричарда Южака) - 71
- 55) Родовий знак Горкуш за даними Вадима Модзалевського - 72
- 56) Зображення Петра Дорошенка руки невідомого маляра - 75
- 57) Особистий підпис Петра Дорошенка з часів гетьманства - 76
- 58) Родовий знак Петра Дорошенка - 77
- 59) Надгробок Петра Дорошенка, яким його змалював Дмитро Бантиш-Каменський - 78
- 60) Родовий знак Каплонських за даними Вадима Модзалевського - 79
- 61) Знак "Стремено", використований Капустами як родовий (за даними Ричарда Южака) - 80
- 62) Знак "Круцини", використований Скоробогатими як родовий (за даними Ричарда Южака) - 81
- 63) Зображення Тимофія Хмельницького руки невідомого маляра - 82
- 64) Зображення Розанди Лупулівни руки невідомого маляра - 83
- 65) Особистий підпис Юрія Хмельницького - 84
- 66) Зображення Юрія Хмельницького з ритовини невідомого маляра - 85
- 67) Зображення облоги Чигирини турецьким військом з "Літопису" Самійла Величка - 86
- 68) Знак "Нечай", використований Нечаями як родовий (за Ричардом Южаком) - 91
- 69) Знак "Бонча", використований Боярськими як родовий (за Ричардом Южаком) - 93
- 70) Знак, використований батьком Івана Дорошенка Михайлом як родовий (за Вадимом Модзалевським) - 94
- 71) Знак "Яструбець", використований Дрозденками як родовий (за даними Ричарда Южака) - 95
- 72) Знак "Приятель", використований Мурашками як родовий (за даними Ричарда Южака) - 96
- 73) Міський знак Чаусів від 1634 року - 98
- 74) Міський знак Гомеля від 1562 року - 99
- 75) Міський знак Кричева від 1633 року - 101
- 76) Міський знак Могилева від 1661 року - 101
- 77) Вид Могилева у XVII столітті - 102
- 78) Могилівська церква святого Миколая, побудована 1669 року
- 79) Знак "Лис", використований Сапігами як родовий знак і встановлюваний до 1657 року над в'їзною брамою до замку Старого Бихова - 105
- 80) Вид на Старий Бихів від Дніпра - 107
- 81) Одна з замкових веж Старого Бихова - 107
- 82) Міський знак Черикова від 1641 року - 108
- 83) Знак "Абданк", використований Громиками як родовий - 114
- 84) Знак "Любич", використований Клишами як родовий (за Ричардом Южаком) - 115
- 85) Знак "Сулима", використований Сулимами як родовий (за Вадимом Модзалевським) - 117
- 86) Знак "Сас", використований Жеребилами як родовий (за даними Ричарда Южака) - 119
- 87) Зображення Івана Мазепи руки невідомого маляра - 122
- 88) Особистий підпис Івана Мазепи - 122
- 89) Знак "Курч", використований Мазепами як родовий - 123
- 90) Родовий знак Самойловичів за даними Вадима Модзалевського - 125
- 91) Зображення Івана Самойловича руки невідомого маляра - 126
- 92) Особистий підпис Івана Самойловича - 126
- 93) Ріка Рось в околицях Білої Церкви - 128
- 94) Міський знак Білої Церкви від 1620 року - 129
- 95) Обрис Білої Церкви на кресліні Гійома де Боплана - 130
- 96) Острійська церква Іоанна Богослова 1606 року, перевезена з-під Білої Церкви до "Музею народної архітектури та побуту" на Михайловій горі під Переяславом-Хмельницьким - 131
- 97) Пищицька церква трьох Святих 1651 року, перевезена з-під Безугляків до "Музею народної архітектури та побуту" на Михайловій горі під Переяславом-Хмельницьким - 132
- 98) Обрис Вільшанки на кресліні Гійома де Боплана - 136
- 99) Обрис Германівки на кресліні Гійома де Боплана - 138
- 100) Ріка Тетерів в околицях Коростишева - 140
- 101) Дорогинська церква святого Михайла, початку XVII століття, перевезена з-під Кошівки до "Музею народної архітектури та побуту" в Пирогові під Києвом - 142
- 102) Обрис Лісовичів на кресліні Гійома де Боплана - 142
- 103) Обрис Рокитного на кресліні Гійома де Боплана - 146
- 104) Синявська церква Воскресіння Господнього 1649 року - 147
- 105) Синявська церква святого Миколая 1665 року - 147
- 106) Обрис Ставища на кресліні Гійома де Боплана - 148
- 107) Обрис Триліс на кресліні Гійома де Боплана - 149
- 108) Обрис Фастова на кресліні Гійома де Боплана - 150
- 109) Данило Нечай у зображенні Данила Нарбута - 157

- 110) Знак "Побуг", використовуваний Нечаями як родовий (за даними Ричарда Южака) - 157
- 111) Іван Богун у зображенні Яна Мадеевського - 158
- 112) Знак "Яструбець", використовуваний Богунами як родовий (за даними Ричарда Южака) - 159
- 113) Родовий знак Іванчулів за даними Вадима Модзалевського - 160
- 114) Знак "Прус", використовуваний Зеленськими як родовий (за даними Вячеслава Липинського) - 161
- 115) Знак "Гаврат", використовуваний Гавратинськими як родовий (за даними Ричарда Южака) - 164
- 116) Знак "Діброва", використовуваний Кішками як родовий (за даними Ричарда Южака) - 165
- 117) Знак "Доленга", використовуваний Коваленками-Ковалівськими як родовий (за даними Вадима Модзалевського) - 165
- 118) Знак "Новина", використовуваний Махаринськими як родовий (за даними Ричарда Южака) - 167
- 119) Зображення Івана Сірка, відтворене за його останками Михайлом Герасимовим - 168
- 120) Знак "Любич", використовуваний Сірками як родовий (за даними Ричарда Южака) - 169
- 121) Особистий підпис Івана Сірка - 170
- 122) Знак Брацлава від 1564 року - 172
- 123) Обрис Брацлава з креслини Гійома де Боплана - 173
- 124) Обрис Баланівки з креслини Гійома де Боплана - 176
- 125) Водяний млин XVII століття в Баланівці, подібний до описаних Павлом Халебським (світлина 1960-х років) - 176
- 126) Обрис Браїлова з креслини Гійома де Боплана - 180
- 127) Обрис Буші з креслини Гійома де Боплана - 181
- 128) Вхід до печерного дохристиянського монастиря у Буші - 182
- 129) Замкова вежа XVI-XVII століть у Буші - 182
- 130) Обрис Верхівки з креслини Гійома де Боплана - 184
- 131) Ріка Вільшанка, лівий доплив Дністра - 185
- 132) Обрис Кам'янки з креслини Гійома де Боплана - 194
- 133) Обрис Кісниці з креслини Гійома де Боплана - 197
- 134) Обрис Клебані з креслини Гійома де Боплана - 198
- 135) Обрис Комаргорода з креслини Гійома де Боплана - 200
- 136) Обрис Копіївки з креслини Гійома де Боплана - 201
- 137) Обрис Красного з креслини Гійома де Боплана - 202
- 138) Ріка Мурафа, лівий доплив Дністра - 207
- 139) Обрис Мурафи з креслини Гійома де Боплана - 207
- 140) Латинський Мурафівський монастир Чину святого Домініка 1600 року (не зберігся) - 208
- 141) Обрис Ободівки з креслини Гійома де Боплана - 208
- 142) Обрис Олександрівки з креслини Гійома де Боплана - 209
- 143) Обрис Рашкова з креслини Гійома де Боплана - 212
- 144) Ріка Дністр - 212
- 145) Ріка Русава, лівий доплив Дністра - 214
- 146) Обрис Стіни з креслини Гійома де Боплана - 218
- 147) Обрис Тиманівки з креслини Гійома де Боплана - 219
- 148) Обрис Томашполю з креслини Гійома де Боплана - 220
- 149) Обрис Тростянця з креслини Гійома де Боплана - 222
- 150) Обрис Тульчина з креслини Гійома де Боплана - 223
- 151) Обрис Чернівців з креслини Гійома де Боплана - 225
- 152) Обрис Чечельника з креслини Гійома де Боплана - 226
- 153) Знак Шаргорода 1588 року - 227
- 154) Замкова кам'яниця XVI-XVII століть у Шаргороді - 228
- 155) Замкова вежа XVI-XVII століть у Шаргороді - 228
- 156) Обрис Шаргорода з креслини Гійома де Боплана - 228
- 157) Іудейський храм 1589 року у Шаргороді - 229
- 158) Обрис Ямполя з креслини Гійома де Боплана - 231

СПИСОК КРЕСЛИН

- 1) Україна та сусідні держави 1654-го року. Зарубіжні походи українських військ - 8
- 2) Креслина з позначенням місць, відвіданих Павлом Халебським під час його подорожей через Україну 1654-го та 1656-го років - 27
- 3) Українські завоювання у Білорусі 1654-57 років - 88
- 4) Білоруський полк 1655-59 років - 89
- 5) Креслина Могилева у 2-й половині XVII століття - 102
- 6) Креслина Старого Бихова XVII століття. 1-замково-двірцева споруда; 2-Новобихівська брама; 3-Могилівська брама; 4-Подільська брама; 5-іудейський храм; 6-латинська церква - 106
- 7) Білоцерківський полк станом на 1651-й рік - 110
- 8) Білоцерківський полк на креслині Гійома де Боплана. Північна частина - 111
- 9) Білоцерківський полк на креслині Гійома де Боплана. Південна частина - 111
- 10) Брацлавський полк 1648-57 років - 154
- 11) Брацлавський полк на креслині Гійома де Боплана - 155

У книзі використані світлини храмів та споруд, виконані Наталею Третяковою та Петром Власенком, світлини краєвидів з «Географічної енциклопедії України» (у 3-х томах видання 1989-93 років) та малюнки Валентина Тишецького.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА ВИДАВЦЯ	3
ПОПЕРЕДНІ ЗАУВАЖЕННЯ (ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ).....	4
ЯК КОРИСТУВАТИСЯ КНИГОЮ.....	6
ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА.....	7
Україна, як Військо Запорозьке	9
Стислий виклад подій Хмельниччини	15
Духовний світ України в середині XVII століття	27
Особа великого Гетьмана	33
ОПИСИ ПОЛКІВ ТА ПОСЕЛЕНЬ	43
Чигирин - давня столиця України	45
Загальний опис Чигирини.....	46
Військові обозні.....	48
Військові осавули.....	51
Військові писарі.....	55
Військові судді.....	59
Інша Військова старшина.....	63
Визначні особи з Чигирину.....	63
Білоруський полк	87
Загальний опис Білоруського полку.....	90
Білоруський полковник Іван Нечай.....	90
Визначні особи Білоруського полку.....	93
Полкове місто Чауси.....	97
Поселення Білоруського полку.....	98
Білоцерківський полк	109
Загальний опис Білоцерківського полку.....	112
Білоцерківські полковники.....	112
Визначні особи Білоцерківського полку.....	117
Полкове місто Біла Церква.....	127
Поселення Білоцерківського полку.....	132
Брацлавський полк.....	153
Загальний опис Брацлавського полку.....	156
Брацлавські полковники.....	156
Визначні особи Брацлавського полку.....	162
Полкове місто Брацлав.....	171
Поселення Брацлавського полку.....	175
ДОВІДКОВА ЧАСТИНА	233
Показчик місць	234
Показчик осіб	242
Довідник подій	248
Список малюнків	372
Список креслин.....	374